യോഗവാസിഷ്ഠഃ/പ്രകരണമ് 6
(നിർവാണപ്രകരണം ഉത്തരാർധം)/സർഗം 87

ശ്രീവസിഷ്ഠ ഉവാച .
തതശ്ചിദാകാശവപുർവ്യാപ്യനന്തോ നിരാമയഃ .
ദത്താവധാനോ വപുഷി തദാ പശ്യാമ്യഹം ക്വചിത് .. 1
യാവദന്തർഗതഃ സർഗഃ സംസ്ഥിതോഽങ്കുരിതോപമഃ .
കുസൂലസ്യേവ ബീജസ്യ സിക്തസ്യേവാങ്കുരോ ഹൃദി .. 2
ഊർധ്വമുച്ഛൂന ഏവാന്തഃസേകാദ്ബീജേ യഥാങ്കുരഃ .
ആകാരവത്യനാകാരേ ചിത്ത്വാചിത്ത്വേ തഥാ ജഗത് .. 3
യഥോന്മിഷതി ദൃശ്യശ്രീഃ സുഷുപ്താദ്ബോധമേയുഷഃ .
ജാഗ്രദ്വാ വിഗതേ സ്വപ്നേ ചിന്മാത്രസ്യ സ്വചേതനാത് ..
തഥൈവാത്മനി സർഗാദാവനുഭൂതസ്വരൂപിണി .
ഹൃദി സർഗോദയോ നാന്യരൂപ ആകാശരൂപതഃ .. 5
ശ്രീരാമ ഉവാച.
ആകാശരൂപ ആകാശേ പരമാകാശ കഥ്യതാമ് .
ഭൂയോ നിപുണബോധായ കഥം സർഗഃ പ്രവർതതേ .. 5
ശ്രീവസിഷ്ഠ ഉവാച .
ശൃണു രാമ യഥാപൂർവം സ്വയംഭൂത്വം മയാ തദാ .
അനുഭൂതമസത്സദ്വദിദം സ്വപ്നപുരോപമമ് .. 7
തമാലോക്യ മഹാകല്പസംഭ്രമം വ്യോമരൂപിണാ .
ഭാഗ്യേഽന്യത്ര ശരീരസ്യ സംവിദുന്മേഷിതാ മയാ .. 8
യദൈവ സാമലാ സംവിത്കിംചിദുന്മേഷിതാ സ്ഥിതാ .
തദൈവാഹം ക്വചിത്തത്ര പശ്യാമ്യാകാശതാമിവ .. 9
ഗതം സ്വഭാവം ചിദ്ദ്യോമ യഥാ ത്വം രാമ നിദ്രയാ .
ജാഗ്രദ്വാ സ്വപ്നലോകം വാ വിശന്വേത്സി സസം ഘനമ് .. 6.2.87.10
ദിങ്മാത്രാകാശമേവാദൗ തതോഽസ്മീത്യേവ വേദനമ് .
തദ്ഘനം കഥ്യതേ ബുദ്ധിഃ സാ ഘനാ മന ഉച്യതേ .. 11
തദ്വേത്തി ശബ്ദതന്മാത്രം തന്മാത്രാണീതരാണ്യഥ .
പഞ്ചേന്ദ്രിയാണി തത്സ്ഥൗല്യാദിതീന്ദ്രിയഗണോദയഃ .. 12
സുഷുപ്താദ്വിശതഃ സ്വപ്നം ജഗദ്ദൃശ്യഘനോദയമ് .
യഥാ തഥൈവ സർഗാദൗ ദുഃഖം ഭാതി നിമേഷതഃ .. 13
തുല്യകാലമനന്തേഽസ്മിന്ദൃശ്യജാലാവഭാസനേ .
കഥയന്തി ക്രമം കേചിത്കേചിന്ന കഥയന്തി ച .. 14
പരമാണുകണേ കാന്തേ സംപന്നമനുഭൂതവാൻ .
അഹം ചേതനമാത്മാനം വസ്തുതോഽമലമേവ ഖമ് .. 15
യഥാ സ്വഭാവതോ വ്യോമ്നി ചലത്യേവാനിശം മരുത് .
തഥാ സ്വഭാവാത്സർവത്ര പശ്യത്യേവ വപുസ്ത്വിതി .. 16
യാദൃശം ചേതിതം രൂപം ശക്ത്യാ പരമയാ തയാ .

തച്ഛക്നോത്യന്യഥാകർതും നൈഷാ യത്നേന ഭൂയസാ .. 17
തതഃ പശ്യാമ്യഹം യാവത്സംപന്നോഽപ്യണുരൂപകഃ .
ചിത്ത്വാച്ചേതസ്തദേവാശു തഥാഭൂതോഽസ്മി സംസ്ഥിതഃ .. 18
തതോഽഹം ബുദ്ധവാന്രൂപം തനു തേജഃകണാകൃതി .
തദേവ ഭാവയൻപശ്ചാദ്ഗതോഽഹം സ്ഥൂലതാമിവ .. 19
പ്രേക്ഷേ താവദഹം കിംചിദിതി ബോധാല്ലഘോസ്തതഃ .
മനാഗാലോകനായൈവ സംപ്രവൃത്തോഽനുഭൂതവാൻ .. 6.2.87.20
യന്നാമ തത്ര തത്കിംചിത്തസ്യേഹാദ്യ രഘൂദ്വഹ .
ശൃണു നാമാനി മുഖ്യാനി കല്പിതാനി ഭവാദൃശൈഃ .. 21
ദ്രഷ്ടും പ്രവൃത്തോ രന്ധ്രേണ യേന തച്ചക്ഷുരുച്യതേ .
യച്ച പശ്യാമി തദ്ദൃശ്യം ദർശനം തു ഫലം തതഃ .. 22
യദാ പശ്യാമി കാലോഽസൗ യഥാ പശ്യാമി സ ക്രമഃ .
പ്രൗഢാ നിയതിരിത്യസ്യ യത്ര പശ്യാമി തന്നഭഃ .. 23
സ്ഥിതോഽസ്മി യത്ര ദേശോഽസാവിത്യദ്യൈഷാ പ്രകല്പനാ .
തദാ ത്വഹം ചിദുന്മേഷമാത്രാത്തന്മാത്രകാരണമ് .. 24
പശ്യാമീതി തതസ്തത്ര മനാഗ്വോധോ മമോദഭൂത് .
തതോ രന്ധ്രദ്വയേനാഹമപശ്യം യത്തദപ്യഖമ് .. 25
യാഭ്യാമപശ്യം രന്ധ്രാഭ്യാം ത ഇമേ ലോചനേ സ്ഥിതേ .
തതഃ കിംചിച്ഛൃണോമീതി സംവിദിത്യുദിതാ മമ .. 26
തതഃ കിംചിന്മനാങ്മാത്രം ഝംകാരം ശ്രുത+ത്രാനഹമ് .
പ്രധ്മാതസ്യേവ ശങ്ഖസ്യ ശബ്ദം വ്യോമ്നഃ സ്വഭാവജമ് .. 27
യാഭ്യാമഹമഥാശ്രൗഷം ത ഇമേ ശ്രവണവ്രണേ .
പ്രദേശാഭ്യാം വിചരതാ മരുതാ വിതതസ്വനമ് .. 28
സ്പർശസംവേദനം കിംചിദഹമത്രാനുഭൂതവാൻ .
യേന നാമ പ്രദേശേന തേന സാ ത്വക്ച കഥ്യതേ .. 29
യേന സ്പൃഷ്ടമിവാങ്ഗം തത്തദാഹമനുഭൂതവാൻ .
സത്സംവേദനമാത്രാത്മാ സോഽയം വായുരിതി സ്മൃതഃ .. 6.2.87.30
സ്പർശനേന്ദ്രിയതന്മാത്രമിതി വേദിനി സംസ്ഥിതമ് .
ആസ്വാദസംവിദ്യാഭൂന്മേ തദാസ്വാദ്യരസേന്ദ്രിയമ് .. 31
പ്രാണാന്മേ ഘ്രാണതന്മാത്രമുദിതം വ്യോമരൂപിണഃ .
ഇത്ഥം ന കിംചിത്സംപന്നം സർവം സംപന്നമത്ര മേ .. 32
ഏവമിന്ദ്രിയതന്മാത്രജാലം ചേത്തത്ര സംസ്ഥിതഃ .
യാവത്താവദ്വിദഃ പഞ്ച ബലാദേവ മമോദിതാഃ .. 33
ശബ്ദരൂപരസസ്പർശഗന്ധമാത്രശരീരികാഃ .
അനാകാരാസ്തഥാ ഭാതസ്വരൂപിണ്യോ ഭ്രമാത്മികാഃ .. 34
ഏവംരൂപമഹം ജാലം ഭാവയന്യത്തദാസ്ഥിതഃ .
തദഹംകാര ഇത്യദ്യ കഥ്യതേ ത്വാദൃശൈർജനൈഃ .. 35
ഏഷ ഏവ ഘനീഭൂതോ ബുദ്ധിരിത്യഭിധീയതേ .
സാഥ ബുദ്ധിർഘനീഭൂതാ മന ഇത്യഭിധീയതേ .. 36
അന്തഃകരണരൂപത്വമേവമത്രാഹമാസ്ഥിതഃ .

ആതിവാഹികദേഹാത്മാ ചിന്മയവ്യോമരൂപവാൻ .. 37
പവനാദ്യപ്യഹം ശൂന്യഃ കേവലാകാശമാത്രകഃ .
സർവേഷാമേവ ഭാവാനാം ശൂന്യാകൃതിരരോധകഃ .. 38
അഥൈവംഭാവനാച്ചാഹം യദാ തത്ര ചിരം സ്ഥിതഃ .
തദാഹം ദേഹവാന്ദൃഷ്ട ഇതി മേ പ്രത്യയോഽഭവത് .. 39
തേനാഹംപ്രത്യയേനാഥ ശബ്ദം കർതും പ്രവൃത്തവാൻ .
ശൂന്യ ഏവ യഥാ സുപ്തഃ സ്വപ്നോഡ്ഡീനനരോ രവമ് .. 6.2.87.40
അഥ പൂർവം കൃതഃ ശബ്ദോ ബാലേനേവ തദോമിതി .
തതഃ സ ഏഷ ഓംകാര ഇതി നീതഃ പുനഃ പ്രഥാമ് .. 41
തതഃ സ്വപ്നനരേണേവ യത്കിംചിദ്ഗദിതം മയാ .
തദേതദ്വിദ്ധി വാചം ത്വം പശ്ചാന്നീതാം പ്രഥാമിഹ .. 42
ബ്രഹ്മൈവ സോഽസ്മി സംപന്നഃ സൃഷ്ടേഃ കർതാ ജഗദ്ഗുരുഃ .
തതോ മനോമയേനൈവ കല്പിതാഃ സൃഷ്ടയോ മയാ .. 43
ഏവമസ്മി സമുത്പന്നോ ന തു ജാതോഽസ്മി കിംചന .
ദൃഷ്ടവാനസ്മി ബ്രഹ്മാണ്ഡം ബ്രഹ്മാണ്ഡാന്തം ന കിംചന .. 44
ഏവം ജഗതി സംപന്നേ മമൈതസ്മിന്മനോമയേ .
ന കിംചിത്തത്ര സംപന്നം തച്ഛൂന്യം വ്യോമ കേവലമ് .. 45
ഇത്ഥം സംശൂന്യമേവേദം സർവം വേദനമാത്രകമ് .
മനാഗപി ന സന്ത്യേതേ ഭാവാഃ പൃഥ്വ്യാദയഃ കില .. 46
ജഗന്മൃഗതൃഡമ്ബൂനി ഭാന്തി സംവിദി സംവിദഃ .
ന ബാഹ്യമസ്തി നോ ബാഹ്യേ ഖേ തദ്വ്യോമ തഥാ സ്ഥിതമ് .. 47
മരൗ നാസ്ത്യേവ സലിലം സംവിത്പശ്യതി തത്തഥാ .
നിർമൂലമന്തഃസംതപ്താ സ്വസംഭ്രമവതീ ഭ്രമമ് .. 48
നാസ്ത്യേവ ബ്രഹ്മണി ജഗത് സംവിത്പശ്യതി തത്തഥാ .
നിർമൂലമേവ സംവിത്ത്വാദേവം ഭ്രാന്തേശ്ച സംഭ്രമമ് .. 49
അസദേവേദമാഭാതി ഹൃദ്യേവ ജഗദാ-തതമ് .
സംകല്പനമനോരാജ്യം യഥാ സ്വപ്നപുരാദിവത് .. 6.2.87.50
പാർശ്വ-സുപ്ത-ജന+സ്വപ്നസ്/ത+ച്ചിത്താ-വേശനം വിനാ .
യഥാ ന കിംചിത്-ത+ച്ചിത്താ/വേശനാ-ദനുഭൂയതേ .. 51
തഥാ ജഗത്തദ്ദൃഷദം സംപ്രവിശ്യാനുഭൂയതേ .
ആദർശബിമ്ബിതാകാരം ദൃഷ്ടമപ്യന്യഥാപ്യസത് .. 52
ആധിഭൗതികഭാവേന നേത്രേണ യദി ലക്ഷ്യതേ .
തത്തന്ന ദൃശ്യതേ കിംചിദ്ഗിരിരേവ പ്രദൃശ്യതേ .. 53
ആതിവാഹികദേഹേന പരം ബോധദൃശാ യദി .
പ്രേക്ഷ്യതേ ദൃശ്യതേ സർഗഃ പരമാത്മൈവ ചാമലഃ .. 54
സർവത്ര സർഗനിർവാണം പ്രജ്ഞാലോകേന ലക്ഷ്യതേ .
ബ്രഹ്മാത്-മൈവാന്യഥാ ചേത്തന്ന കിംചിദഭിലക്ഷ്യതേ .. 55
യത്പശ്യത്യവദാതാ ധീഃ സോപപത്തിവിചാരണാ .
ന തന്നേത്രൈസ്ത്രിഭിഃ ശർവോ നേന്ദ്രോ നേത്രശതൈരപി .. 56
യഥാ ഖമാവൃതം സർഗൈസ്തഥാ ഭൂരിതി ബുദ്ധവാൻ .

തദാഹമഭവം ധ്യാതാ ധരാധാരണയാന്വിതഃ .. 57
തയാ ധരാധാരണയാ ധരാരൂപധരോഽഭവമ് .
അത്യജന്നേവ ചിദ്ദ്യോമവപുഃ സമ്രാഡിവാചിരാത് .. 58
ധരാധാരണയാ ചൈവ ധരാധാതൂദരം ഗതഃ .
ദ്വീപാദ്രിതൃണവൃക്ഷാദിദേഹോഽഹമനുഭൂതവാൻ .. 59
സംപന്നോഽസ്മ്യഥ ഭൂപീഠേ നാനാവനതനൂരുഹമ് .
നാനാരത്നാവലീവ്യാപ്തേ നാനാനഗരഭൂഷണമ് .. 6.2.87.60
ഗ്രാമഗഹ്വരപർവാഢ്യം പാതാലസുഷിരോദരമ് .
കുലാചലഭുജാശ്ലിഷ്ടദ്വീപാബ്ധിവലയാന്വിതമ് .. 61
തൃണൗഘതനുരോമാഢ്യം ഗിരിഖണ്ഡകഗുല്മകമ് .
ദിഗ്വാരണകടവ്യൂഹധൃതം ശേഷശിരഃശതൈഃ .. 62
ഹ്രിയമാണം മഹീപാലഃ ശോഭമാനേഭതന്തുഭിഃ .
പ്രാണിഭിർഭുജ്യമാനാങ്ഗം വർധമാനം വ്യവസ്ഥയാ .. 63
ഹിമവദ്വിന്ധ്യസുസ്കന്ധം സുമേരൂദാരകന്ധരമ് .
ഗങ്ഗാദിസരിദാപൂരമുക്താഹാരരണത്തനുമ് .. 64
ഗുഹാഗഹനകച്ഛാദി സാഗരാദർശമണ്ഡലമ് .
മരൂഷരസ്ഥലശ്വേതസുവരാമ്ബരസുന്ദരമ് .. 65
ഭൂതപൂർവൈഃ പരാപൂർണം പരിപൂതം മഹാർണവൈഃ .
അലംകൃതം പുഷ്പവനൈഃ സമാരബ്ധം രജോഘനൈഃ .. 66
നിത്യം കൃഷീവലൈഃ കൃഷ്ടം വീജിതം ശിശിരാനിലൈഃ .
താപിതം തപനൈസ്തപ്തൈരുക്ഷിതം പ്രാവൃഡമ്ബുഭിഃ .. 67
വിപുലാഗ്രസ്ഥലോരസ്കം പദ്മാകരകൃതേക്ഷണമ് .
സിതാസിതഘനോഷ്ണീഷം ദശാശോദരമന്ദിരമ് .. 68
ലോകാലോകമഹാഖാതവലയോഗ്രാസ്യഭീഷണമ് .
അനന്തഭൂതസംഘാതപരിസ്പന്ദൈകചേതനമ് .. 69
വ്യാപ്തമന്തർബഹിശ്ചൈവ നാനാഭൂതഗണൈഃ പൃഥക് .
ദേവദാനവഗന്ധർവൈർബഹിരന്തസ്തു കീടകൈഃ .. 6.2.87.70
പാതാലേന്ദ്രിയരന്ധ്രേഷു നാഗാസുരകൃമിവ്രജൈഃ .
സപ്തസ്വർണവകോശേഷു നാനാജാതിജലേചരൈഃ .. 71

വ്യാപ്തം നദീവനസമുദ്രദിഗന്തശൈല-
ദ്വീപാഖ്യജന്തുവിഷയസ്ഥലജങ്ഗലൗഘൈഃ .
നാനാവലീവലിതമണ്ഡലകോശഖണ്ഡം
വല്ലീസരഃസരിദരാതിഗണാബ്ജഖണ്ഡൈഃ .. 72

ഇത്യാർഷേ ശ്രീവാസിഷ്ഠമഹാരാമായണേ വാത്മീകീയേ മോക്ഷോ-പായേഷു നിർവാണപ്രകരണേ ഉത്തരാർധേ പാർഥി-വധാ+ത്വന്തർ/ഗത/ജഗദാന+ന്ത്യ+പ്രതി-പാദനംൻ നാമ സപ്താശീതി-തമഃ സർഗഃ ..87..